

Open brief van G.J. van Noort aan prof. dr. L.P. Louwe Kooijmans.

Dit naar aanleiding van diens antwoord 'Stenen des aanstoots' in SNA-Archeobrief 2006 nr 2 op het APAN-betoog 'De zaak Vermaning en het einde van een vakgebied' in SNA-Archeobrief 2006-1.

Geachte professor dr. Louwe Kooijmans,

D Deze open brief is een reactie op uw betoog 'Stenen des aanstoots' in Archeobrief 2006 nr. 2, wat uw antwoord is op het APAN-betoog 'De zaak Vermaning en het einde van een vakgebied' in Archeobrief 2006 nr. 1. Ik heb voor de methode van de 'open brief' gekozen, omdat de redactie van de Archeobrief te kennen heeft gegeven dat er niet meer via hun blad op gereageerd kon worden. Ik had liever gezien dat ik mijn reactie ook in Archeobrief had kunnen verwoorden. In feite had ik er ook op gerekend dat dit gekund zou hebben, gezien de volgende tekst in Archeobrief bij de rubriek 'Forum', waarin het APAN-betoog en uw repliek zijn opgenomen: "Archeobrief geeft als discussieplatform aan derden de gelegenheid hun meningen te uiten...". En omdat uw stuk daarom de enige reactie is en blijft op het APAN-betoog in Archeobrief, is de discussie wel erg kort en eenzijdig te noemen. Amateur tegenover wetenschapper. En de wetenschapper heeft het laatste woord?

In uw betoog 'Stenen des aanstoots' over de valsheid van de werktuigen van Hoogersmilde, Hijken en Eemster brengt u de volgende onafhankelijke argumenten aan:

1. De artefacten zijn buitengewoon onbeholpen vervaardigd; 2. De samenstelling is curieus; 3. De verspreiding bedraagt niet meer dan 2 m² wat na vele tienduizenden jaren onbegrijpelijk te noemen is en; 4. Er is geen sprake van in situ vondsten. Dit zijn uw toevoegingen aan de reeds door Stapert en Niekus genoemde argumenten van valsheid, zoals; geen verouderingsverschijnselen, zoals (kleur- of glans-) patina, vorstspijting, drukkegeltjes, krassen, maar wel slijpsporen die op het natuurlijk materiaal ontbreken. Volgens u zijn dit "Een hele reeks onafhankelijke argumenten, op grond waarvan de 'belangrijkste vondstgroepen' Hoogersmilde, Eemster en Hijken in elk geval moderne namaak zijn, vals dus. Zolang de APAN deze argumenten niet weerlegt, blijven deze onafhankelijke argumenten overeind. Zo zit wetenschap in elkaar", en dan voegt u er nog aan toe: "Het hele windlakverhaal is een zijterrein en hier niet relevant." Verder stelt u dat de APAN een soort Vermaning-geloof zou aanhangen, wat de APAN doof en blind maakt voor de werkwijze van de vakarcheologen, met alle gevolgen van dien.

In mijn reactie zal ik op alle bovengenoemde punten ingaan en om te beginnen wil ik u er op wijzen dat de meeste van uw argumenten al weerlegd zijn in verschillende publicaties in de APAN/EXTERN-reeks. U kunt hiervan op de hoogte zijn, want u hebt de complete reeks in uw bezit. Voorts wil ik u vragen: zijn dit nu alle argumenten die de wetenschap in deze kwestie aandraagt? Aan het APAN-bestuur schreef u enige jaren geleden een brief met de mededeling dat uw argumenten op één A4tje pasten. Het formaat van wat u hebt neergeschreven in Forum komt daar aardig mee overeen. Ik hoop namelijk niet, dat wanneer ik uw argumenten in deze brief nogmaals zal weerleggen, de APAN weer een aantal nieuwe 'onafhankelijke argumenten' krijgt aangereikt, die we dan weer moeten weerleggen, zodat het eindigt in een welles nietes spelletje.

Voordat ik op uw argumenten zal ingaan, wil ik u ook verzoeken om in het vervolg niet meer te schrijven over 'het geloven in Vermaning'. Dit is een opmerking die niets met wetenschap van doen heeft. Het gaat ons alleen om de werktuigen met hun patina en hoe deze zijn aangetroffen in de bodem en over niets anders. Het gaat om het Midden-Paleolithicum van het Drents Keileem-plateau.

Nu wil ik de echte oorzaak bespreken betreffende het verschil in inzicht over deze zaak tussen de amateurs en de betrokken beroepsarcheologen. Dit verschil komt in een aantal van uw 'onafhankelijke argumenten' ook weer tot uiting. Steeds komt het weer neer op de vraag: lagen de werktuigen zoals ze zijn aangetroffen 'in situ' dus min of meer op de plaats waar ze zijn achtergelaten of zijn ze verspoeld geraakt na het achterlaten?

Het onafhankelijk argument dat hiermee in verband staat 'van de onbegrijpelijkheid dat de werktuigen na tienduizenden jaren Weichsel-ijstijd over niet meer dan 2m² verspreid zijn geraakt' zal als eerste weerlegd worden

Wat moet ik mij voorstellen bij '2 m² verspreid raken'? We weten bij een opgraving toch alleen het oppervlak waarop de werktuigen zijn aangetroffen. Dit is van Hoogersmilde A ± 10 m² en Hoogersmilde B ± 6 m². Voor Hoogersmilde komen we geen '2 m²' tegen in de publicatie van Hoogersmilde in Palaeohistoria 15. Dit is dus weerlegd. We mogen dit zo weerleggen vanuit Palaeohistoria 15, waarnaar u verwijst en waarin we het kunnen controleren. Zo zijn we het in ieder geval over één ding eens.

Over uw volgende 'onafhankelijke argument' schrijft u: "Er is ook geen sprake van vondsten in situ, dat wil zeggen in de originele inbedding in stratigrafie of grondsporen. De onderzoeksomstandigheden in Hoogersmilde waren van dien aard dat aan de enkel als zodanig aangemerkte vondsten geen betekenis mag worden gehecht".

En dan draagt u het 'onafhankelijk argument' van Stapert en Niekus aan uit Archeologie 11/12, die alle argumenten nog eens op een rij hebben gezet, waaruit zou blijken dat de werktuigen uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster er niet zo fris uit zouden mogen zien zoals ze ogen, maar dat ze volgens hen allerlei ouderdomskenmerken moeten hebben zoals kleur- of glanspatina, vorstspijting, drukkegels en krassen.

Volgens Stapert en Niekus op blz. 94 van Archeologie 11/12 hoort glanspatina hier niet bij maar juist windlak. Waarom verwisselt u deze kenmerken in uw repliek? (Daarover straks meer). Uit het aanhalen van deze opsomming van oppervlakteverschijnselen en uw eigen 'onafhankelijke argumenten' blijkt dat u ook denkt dat dit soort middenpaleolitische werktuigen over een redelijk grote afstand verplaatst moeten zijn geraakt en dat ze hierdoor een zwaardere patina moeten hebben opgelopen. Dit is precies de oude visie van Stapert en de nieuwe visie van Roebroeks, Niekus, Rensink en Kars.

De acht van Eemster.

Ter herinnering: 'Eemster waarheid in situ'. Het waren deze acht artefacten die de basis vormden voor de vondstmelding van Eemster in 2003. Al deze stukken komen rechtstreeks van de site. De kleine discoïde (nr. 1) werd er in een vliegende sneeuwstorm in de winter van 1992 opgegraven op een diepte van zo'n 60 cm, uit de bovenlaag van het keizand. De lichtgekleurde matrix is nog aanwezig in kieren en holtes. En omdat deze artefacten gevonden zijn na het overlijden van Vermaing konden ze een rol gaan spelen. Het gaat om: 1 - klein discoïde vuistbijltje, rondom bewerkt; 2 - korte steelschrabber op afslag, retouche aan de tegenoverliggende ronde zijde; 3 - stekerachtig werktuig op afslag, de steker ligt op de punt; 4 - convexe schaaaf op afslag, geretoucheerd langs de lange licht gebogen zijde; 5 - steelschrabber op afslag, retouche aan de tegenoverliggende ronde zijde; 6 - afslagwerktuig; 7 - kort vierkant schrabbertje op afslag; 8 - klein rugmes op afslag (zijn dubbelganger werd gevonden in de buurt van Eelde). Het kleine discoïde vuistbijltje, hier liggend op de voorgrond, werd door Roebroeks 'kernetje' genoemd, en kwam als zodanig in 2003 in de vondstmelding van Eemster terecht. Het is gemaakt van een blauw-grijze exotische vuursteensoort, die niet in Drenthe zou voorkomen, althans volgens het rapport Roebroeks. Dat werd snel ontzenuwd en Niekus moest later toegeven dat ze over die blauw-grijze variant hadden getwijfeld. Hij had deze soort ook wel eerder bij andere amateurs gezien, maar daarvan stelde hij (ook later) dat dat te weinig was (!). Jan Glimmerveen schrijft in de vondstmelding van Eemster ook over dit artefact. Het is zijn grootste troef. Hij had het samen met het hier afgebeelde 7tal van de vindplaats laten zien aan verschillende deskundigen. Over dit groepje artefacten schrijft hij: *"Ik heb de artefacten ter determinatie voorgelegd aan meerdere deskundigen waaronder prof. dr. W. Roebroeks van de Universiteit van Leiden. Allen zijn het er over eens dat het om ondubbelzinnige prehistorische artefacten gaat, waarbij in ieder geval de discoïde kern zeker in het Midden Paleolithicum gedateerd moet worden"*.

En toch werd het door diezelfde Roebroeks vals verklaard. (Tekst en foto K.G.)

Geen onafhankelijke argumenten

Het verspreid raken, niet in situ gevonden zijn en de zware verweringsverschijnselen, lijken onafhankelijk maar zijn het niet. Ze zijn namelijk gekoppeld doordat de Steentijdarcheologen, waar u ook toe behoort, vinden dat middenpaleolitische werktuigen op het Drents plateau verspoeld moeten zijn geraakt en daardoor verspreid zijn geraakt en daardoor niet in situ kunnen worden aangetroffen en daardoor zware verweringsverschijnselen hebben opgelopen. Uit het één volgt het ander en daarom zijn deze argumenten niet onafhankelijk.

In Palaeohistoria 15 komen echter twee visies aan de orde: zijn de werktuigen min of meer in situ achtergelaten in een Eemien bodemvorming of zijn ze verspoeld geraakt in de Weichselijstijd?

Met deze vraag in het achterhoofd kunnen we kijken hoe de ervaren opgravers van het voormalige BAI de werktuigen van Hoogersmilde hebben aangetroffen, zoals beschreven staat in Palaeohistoria 15. We lezen daarin dat de werktuigen van Hoogersmilde zijn aangetroffen in de keileem/overgang keizand en het erboven liggende dekzand, zoals beschreven staat op blz. 52. Stapert (1980) beschrijft dat dit soort middenpaleolithische werktuigen, als ze echt zouden zijn, uit het keizand moeten stammen.

Om na te gaan hoe deze laag, het keizand, de inbeddingslaag van de werktuigen, ontstaan is, kunnen we lezen in Palaeohistoria 15. Dit gedeelte van de inbeddingslaag (keileem/keizand) is op foto fig. 8 in Palaeohistoria 15 goed te zien en het is door de diepplieg in put A geluk-

In **PALAEOHISTORIA XV - 1973** staat op pagina 83 onder welke cultuur Hoogersmilde en Hijken ingedeeld moet worden.

Prof. Bosinski had in die tijd al de nodige ervaring met het Midden Paleolithicum. Zijn belangrijkste site was Salzgitter Lebenstedt met de ‘massive Faustkeile’. En omdat dergelijke vuistbijlen ook typerend voor het Smildien van Vermaning zijn, wordt gesteld dat Hoogersmilde en Hijken tot de Lebenstedt-cultuur behoren. De vindplaatsen Hannover-Döhren, Rehten en Herne in Duitsland worden ook tot die cultuur gerekend.

Volgens Bosinski behoort de cultuur tot het vroege Midden Paleolithicum. Waterbolk en Van der Waals schrijven

(vertaald K.G.): *“De Lebenstedt-groep is de enige midden paleolithische cultuur binnen het gebied van het Noordwest-Duitse Laagland, en direct naastliggend is Hoogersmilde niets anders dan de westelijke exponent ervan.....Dit gecombineerd met het feit dat Bosinski meerdere vuistbijlen van Hoogersmilde als karakteristiek beschouwt voor zijn Lebenstedt-groep, lijkt het er sterk op dat er een relatie bestaat tussen de twee....Indien de grote zware bijlen van Hoogersmilde of Hijken ‘los’ gevonden zouden zijn, dan hadden we ze zondermeer tot de Lebenstedt-groep gerekend”.*

Maar omdat niet alles met Lebenstedt overeen komt, wordt er ook nog een vergelijking gemaakt met de vindplaats Woltersdorff nabij Hamburg (toch ook niet zover weg) en met het Franse Micoquien en MTA. Daarmee herkenden Waterbolk en Van der Waals nog een andere overeenkomst, nl. (vertaald van blz. 87): *“De afgeronde randen van de vuistbijlen, die zo typisch zijn voor Hoogersmilde, zien we ook wel bij andere bijlen van de Noord-Europese laagvlakte, bij vuistbijlen van het MTA-complex en op Micoquienbijlen uit het vroege MTA, en dan speciaal uit het gebied van het ‘Parijse bekken’. Het kan beschouwd worden als een karakteristiek element van een groep als geheel. En de vondstgroep ‘Allonne’, waar dit fenomeen ook op aanwezig is, wordt gerekend tot het Late Acheul”.*

Van der Waals en Waterbolk hadden een diepgaande studie gemaakt voordat ze gingen publiceren. Ze toonden de vondsten aan dertien wetenschappers, waaronder Bosinski en Bordes. Die twee waren in hun onderzoeksgebieden vertrouwd met de omschreven kenmerken. Bovenstaande wordt echter helaas maar wat graag vergeten.

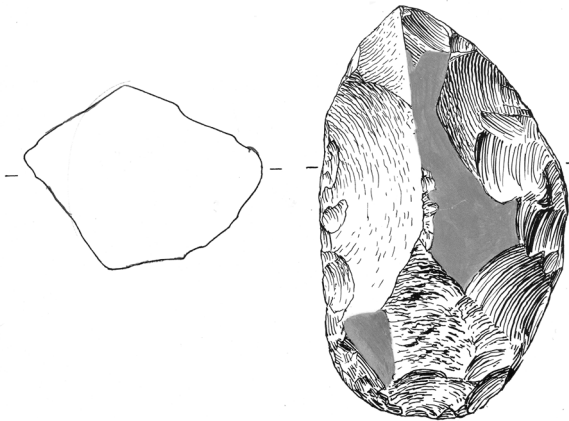
Hoogersmilde omschrijven als zijnde *“buitengewoon onbeholpen gemaakt”* (Louwe Kooijmans 2006) is daarom een belediging voor echte onderzoekers. (K.G.)

HOOGERSMILDE

Forse dikke vuistbijl. Biface sub-amygdaloïde. Sterk verkleind. Met de tekening van de zijkant is iets aan de hand, zie het artikel 'Gesignaleerde merkwaardigheden binnen het officiële Paleo-onderzoek' in deze EXTERN, blz. 40.

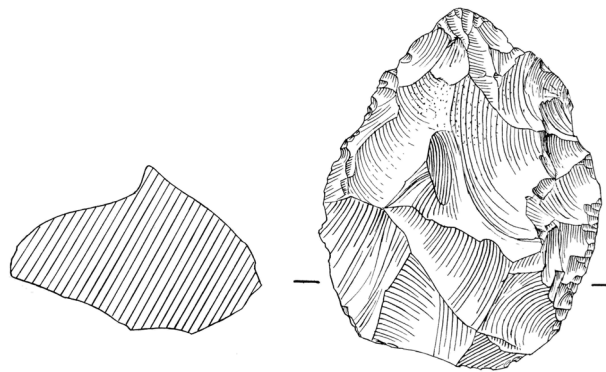
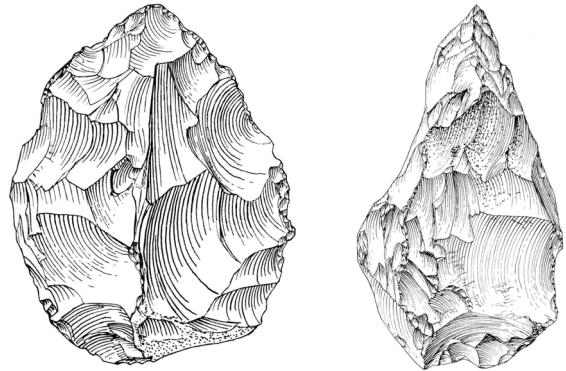

DE BIJL VAN LOUWE KOOIJMANS
in SNA Archeobrief 2006 - 2

SALZGITTER LEBENSTEDT

Forse dikke vuistbijl. Sterk verkleind. In Salzgitter Lebenstedt komen meerdere dikke exemplaren voor. De zgn. Massive Faustkeile. Volgens Bosinski was dat een overeenkomst met Hoogersmilde.

kig niet verstoord geraakt. Nu is dus de kernvraag: is deze laag, het keizand, de laag waar volgens Stapert de werktuigen uit moeten stammen een verspoelde laag, of een niet verspoelde laag op de vindplaats Hoogersmilde? Het antwoord vinden we terug in het artikel in Palaeohistoria 15 waarin een bodemkundige en een geoloog de beschrijvingen van deze laag geven:

1. De bodemkundige Van Heuveln en zijn medewerkers van de STICHTING BODEMKARTERING zien het ontstaan van dit keizandhorizon als een restant van een uitspoelingslaag van keileem A2 en de bruine keileemlaag eronder als een inspoelingshorizon B2 van lutumdeeltjes, ontstaan door een bodemvorming in het Eemien. De uitspoeling van lutumdeeltjes is vertikaal. Hun advies aan het BAI, om dit te bewijzen was: bepaal de lutumfractie in het keizand en het bovenste deel van de keileem en bepaal daarna welk deel van lutumfractie uit het keizand is uitgespoeld en terechtgekomen is in de inspoelingshorizon van de keileem, m.a.w. is het bovenste gedeelte van de keileemlaag met lutum verrijkt uit het keizand? De keileem dieper weg moet als referentie dienen om daar de dichtheid van lutum te bepalen, zoals dit is neergelegd ten tijde van de Saale ijstijd. Dieper weg is de keileem alleen ontkalkt. Jammer genoeg is deze bepaling nooit uitgevoerd. Deze visie van Van Heuveln betref de beide vindplaatsen Hoogersmilde en Hijken. De vindplaats Eemster heeft Van Heuveln niet bezocht. Uit onderzoek van STIBOKA, weergegeven op Stiboka kaarten en Nebo kaarten, blijkt dat deze bodemvorming op grote delen van het Drents keileemplateau voorkomt.

2. De geoloog Ter Wee ziet het ontstaan van dit keizand echter op een geheel andere manier, zowel qua ontstaanswijze als qua tijd. Volgens hem is het een residu van de keileem dat ontstaan is in een erosiefase van het Pleniglaciaal in de Weichsel ijstijd. Hij beschrijft dit in Palaeohistoria 15. De Eemien bodemvorming is volgens hem verdwenen door deze erosie. Hij beschrijft het op blz. 39 op de volgende manier: "One may assume that such formations (Eemien formations) on the Drents plateau have disappeared by erosion in the Pleniglacial period of the Last Glacial".

Het wordt nog ingewikkelder. Stapert en Ter Wee verwijzen beide meerdere malen in hun publicaties naar Ter Wee, (1966). Op blz. 41 van deze publicatie van de kaart van Steenwijk staat geschreven, dat keizand overal wordt aangetroffen op de morene en waar dit door erosie is verdwenen ligt het op de formatie van Eindhoven. Hij beschrijft dit precies eerder op blz. 39 in Palaeohistoria 15. In 1966 schrijft Ter Wee: "In de literatuur wordt hiervoor veelal de naam Keizand gebezigd. Waar dit materiaal langs hellingen en dalflanken naar beneden gespoeld is en daardoor een dikte heeft van meer dan 70 cm, is het als glaciaal hellingmateriaal op de kaart aangegeven. Heeft het echter een dikte van minder dan 70 cm, dan is het niet als aparte eenheid op de kaart aangeduid, maar bij de grondmorene, de Formatie van Drenthe, gevoegd. Aan de basis van de beekdalopvullingen komt dit materiaal ook voor. Het is dan echter onmogelijk om uit maken of het tot de fluvioglaciale afzettingen van de Formatie van Drenthe behoort, dan wel tot het glaciaal hellingmateriaal van de Formatie van

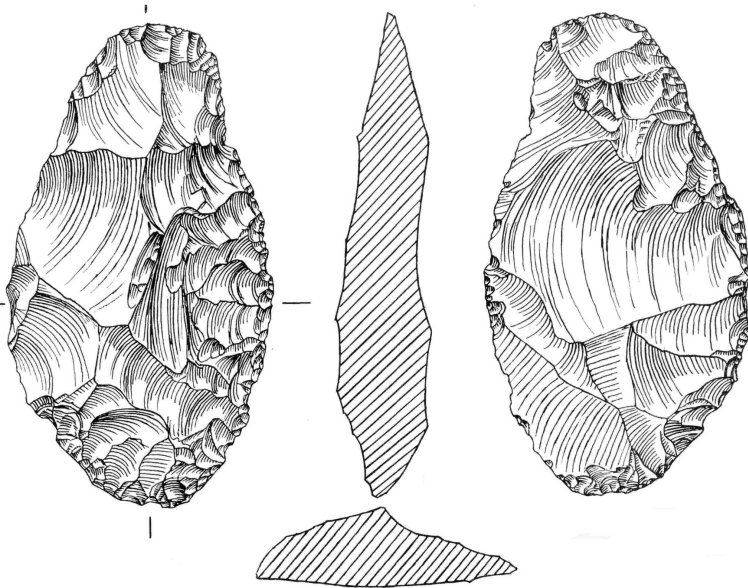
HOOGERSMILDE

Bladvormige vuistbijl, sterk verkleind.

SALZGITTER LEBENSTEDT

Bladvormige vuistbijl, sterk verkleind.

Twente, tenzij met behulp van veenlagen uitgemaakt kan worden of men met Saalien of Weichselien afzettingen te doen heeft”.

In het kort gezegd: het blijkt dus moeilijk vast te stellen of dit keizand door verspoeling is ontstaan aan het eind van de Saale ijstijd bij het wegsmelten van het ijs, of in de Weichsel ijstijd, als ertussen geen veenpakketten worden aangetroffen die dienen als datering, gezien vanuit de visie van Ter Wee.

In Hoogersmilde zijn in het keizandpakket geen venen aangetroffen. Hoe is het dan mogelijk dat Ter Wee exact weet dat het keizand ontstaan is in een erosiefase gedurende het Pleniglaciaal in de Weichsel? Kan het niet zo zijn dat het aan het eind van de Saale is ontstaan bij het afsmelten van het ijs?

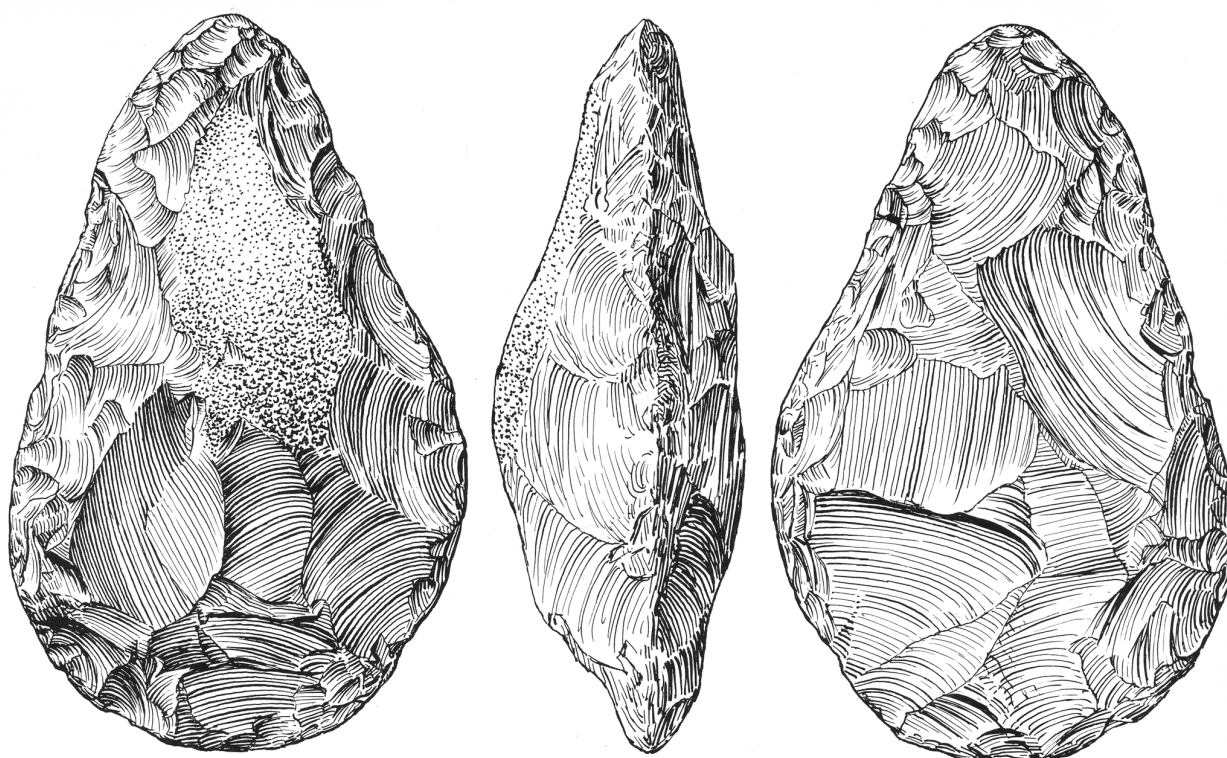
Op blz. 49 (midden) constateren de schrijvers Van der Waals en Waterbolk in *Palaeohistoria* 15 in elk geval dat de werktuigen vrij onverstoord zijn achtergelaten. Zij schrijven op blz. 49 over de werktuigen: “*They can have been only slightly displaced. This conclusion should be born in mind not only in connection with the geological argumentation as to the dating of the artefacts. It also suggests that we now possess the majority of the artefacts once left at the two places. They therefore can hold as fairly representative of that which was abandoned by the population(s) that once used them*”.

Op blz. 53 onderaan in *Palaeohistoria* 15 lezen we dit nog eens uitgebreid: “*Much depends upon the question of the extent to which the Eemian soil had been denuded in the strongly erosive, earlier phases of the last glaciation, Ter Wee is inclined to believe that the Eemian soil is not preserved (c.f. p. 39). Van Heuveln on the other hand (cf. p. 41), considers the locally preserved layer of Geschiebesand and the underlying, brown top layer of the boulder-clays possibly representing the A2 and B2 layers of the Eemian soil has taken place at the locality of the finds. The mutual proximity of the pieces within the sites of concentration A and B, and their well-preserved character exclude the possibility of considerable erosion of these sites after their abandonment. If a major degree of erosion of the Eemian soil took place in early Weichsel times, the implication would be that the artefacts must have been abandoned after this erosion took place*”.

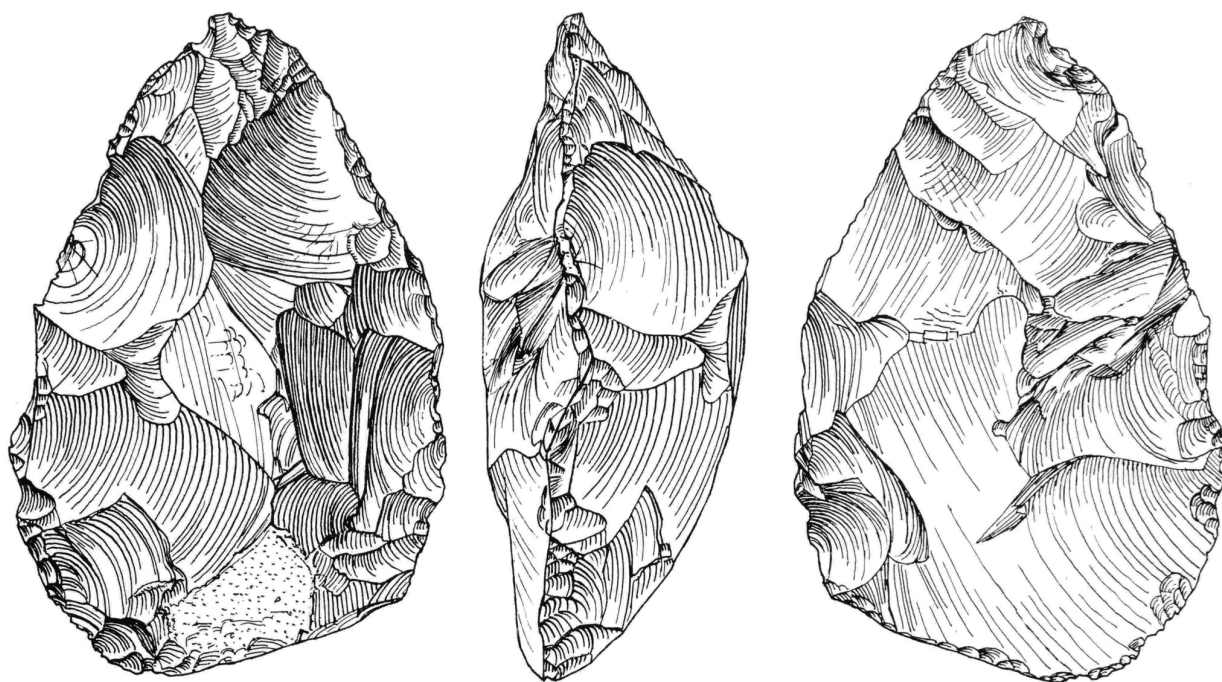
Misschien is het ook nog aardig om te citeren uit het dagrapport van Harsema, van donderdag 15 augustus, betreffende Hijken: “*Door prof. Waterbolk, prof. Van Straaten, prof. Van der Waals, ir. Van Heuveln, Booy, Stolp (Stiboka), Boekschoten en Harsema, na een bezoek aan Emmen, het profiel in Hijken bezocht, schoongemaakt en besproken. Geen communis opinio wat betreft de witte, vondsten bevattende laag. Boekschoten en een wat voorzichtige prof. Van Straaten zijn vooral getroffen (evenals voorheen Ter Wee) door de sterke verschillen tussen deze laag en de onderliggende keileem, waarop het verweringslaagje van gruis en grind. De heren Booy en Van Heuveln betitelen de vondstenbevattende laag*

als keizand en konden zich voorstellen dat we hier te maken hadden met de kleiarne A2 van een bodemvorming op de keileem. In dat geval zou het bovenste deel van de keileem de aangerijkte B2 zijn. Inderdaad lijkt deze veel kleirijker dan de diepere keileemniveau's (vanaf ± 0.50m onder het grindlaagje). Wanneer de vondstenlaag tot het bodemprofiel zou behoren, verliest zij haar aanvaardbare daterende waarde (Post Eemien en zelfs nog na een erosiefase in de Würm). Ir. Van Heuveln stelt voor een granulaire analyse te laten verrichten (Ugro), vooral ter bepaling van de fractie kleiner dan 2µ (micron) van de verschillende niveaus in het bodemprofiel. Op die manier zou misschien kunnen worden vastgesteld of de aanrijking van de B2 inderdaad dezelfde orde van grootte is als de uitspoeling van fijne deeltjes uit de A2, waarmee aangetoond zou zijn dat “keizand” en keileem onderdeel zijn van één bodemprofiel.”

HOOGERSMILDE biface amygdaloïde - hartvormige vuistbijl, met een platte en een bolle kant (verkleind).

SALZGITTER LEBENSTEDT biface amygdaloïde - hartvormige vuistbijl, met een platte en een bolle kant (verkleind).

Stapert schrijft over het profiel van Hijken in zijn rapport voor de rechtbank naar aanleiding van het rapport van Harsema het volgende: *“De heren Booy en Van Heuveln betitelen de vondstenbevattende laag als keizand en konden zich voorstellen dat we hier te maken hadden met de kleiarne A2 van een bodemvorming op de keileem. In dat geval zou het bovenste deel van de keileem de aangerijkte B2 zijn. Inderdaad lijkt deze veel kleirijker dan het diepere keileemniveau (vanaf ± 0.50m onder het grindlaagje). Een overeenkomstige gang van zaken geldt voor Hoogersmilde. Een curieuze ommezwaai!”*

Nu willen we ook nog even het aantal opgegraven werktuigen vermelden dat door het BAI in situ in deze originele inbeddingslaag (keileem/keizand en dekzand) in stratigrafie is opgegraven. We kunnen dit terugvinden in Palaeohistoria 15 op blz. 52: het is 42 t.o.v. het totaal van 116. Dus meer dan een derde deel in situ. In het keizand en de vorstscheuren in put A zijn dat 24 en in put B zijn in het contacthorizon keileem/dekzand en in het keileem zelf 18 werktuigen in situ opgegraven; de overige in dekzand en de bouwvoor.

Beste prof. dr. Louwe kooijmans, wat in Palaeohistoria 15 op blz. 39, 41, 53 staat beschreven is wel even iets anders dan zoals u het beschrijft: *“Er is ook geen sprake van vondsten in situ in de originele inbedding in stratigrafie of grondsporen. De onderzoeksomstandigheden in Hoogersmilde waren van dien aard dat aan de enkele als zodanig aangemerkte vondsten geen betekenis mag worden gehecht”*.

Waarom schrijft u dit toch zo op, terwijl in Palaeohistoria 15 het tegenovergestelde staat? Ik vraag u dit, want u riep de lezer immers op dit allemaal te gaan controleren in Palaeohistoria 15. We hoeven aan de bevindingen van de opgravers van het BAI toch niet te twijfelen, want het waren bekwaame opgravers die de eerste middenpaleolitische opgraving in Nederland uitvoerden. Denkt u nu dat men hierbij over één nacht ijs is gegaan voordat men aan deze opgraving begon? Men heeft destijds niet voor niets vele geologen en bodemkundigen het profiel in Hoogersmilde laten bestuderen. Uit deze beschrijvingen blijkt dat de vondstomstandigheden en onderzoeksomstandigheden zoals beschreven in Palaeohistoria 15 in Hoogersmilde uitstekend waren.

Uw ‘onafhankelijke argumenten’ dat het materiaal over meer dan ‘2 m²’ verspreid zou moeten zijn geraakt en niet in situ gevonden kan zijn en daardoor zware verweringsverschijnselen moet hebben, is dus weerlegd

De werktuigen zijn immers in een Eemien bodemvorming teruggevonden, zoals is vermoed door Van Heuveln en later voor kaarten van Stiboka is uitgezocht en bevestigd. De bevestiging blijkt reeds uit het dagrapport van Harsema, waar Stapert het in zijn rapport voor de rechtbank mee eens is, dat de bovenkant van de keileem veel kleirijker is. Door een bodemvorming wordt de bovenkant van de keileem kleirijker en ijzerrijk, wat blijkt uit de bruine roestige kleur. Dit ontstaat niet door een verspoeling.

Ondanks de constatering dat de werktuigen bij elkaar zijn blijven liggen, zoals beschreven op blz. 49 en 53 (zie boven), wat duidt op een bodemvorming, is het onbegrijpelijk dat men de visie van Ter Wee, de visie van de verspoeling, heeft gevolgd en de visie van Van Heuveln, de visie van de bodemvorming, niet verder heeft onderzocht en uitgewerkt maar terzijde heeft laten liggen.

Later zouden deze twee visies getoetst worden in Hijken, maar ook dat is nooit gebeurd.

Wat is nu de impact van deze twee visies op de vorming van de verschillende patina's op deze werktuigen?

• **Ongestoord:** dan mag je verwachten dat de werktuigen in een bodemvorming redelijk bij elkaar blijven liggen in een lemige keizandlaag en nauwelijks patina krijgen, omdat ze in de leem goed ingebed hebben gelegen.

• **Geërodeerd:** de werktuigen zijn door erosie in het Pleniglaciaal in de Weichsel verspreid komen te liggen en kunnen hierdoor ouderdomsverschijnselen hebben gekregen.

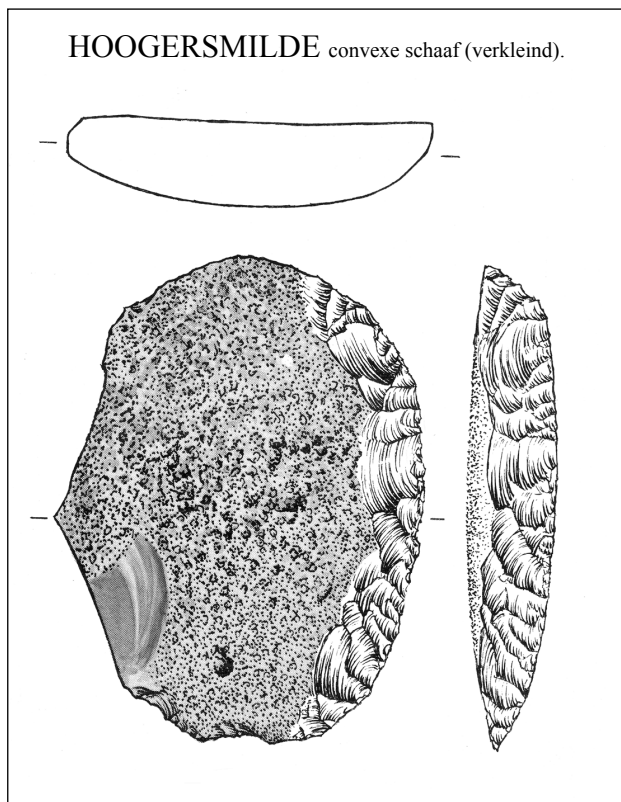
De ‘onafhankelijke argumenten’ van het ‘verdacht frisse uiterlijk’ van de artefacten en dat ze geen ouderdomskenmerken zouden hebben zoals kleur- en glanspatina, vorstspijtingen, drukkegels en krassen’ wordt nu weerlegd

U schrijft dat er geen ouderdomsverschijnselen op de werktuigen worden aangetroffen. Moet ik hieruit concluderen dat ik al de foto's van de vergrotingen (250x) van de oppervlakken van verschillende werktuigen uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster, die ik u en Roebroeks, Niekus, Kars en Rensink heb gemaaild, voor niks heb gemaakt? Uit deze foto's blijkt namelijk dat op de oppervlakken van de werktuigen evenwijdige krassen van zandkorrels en leemdeeltjes lopen, die door wrijving moeten zijn ontstaan, omdat zij vooral op de verhoogde en uitstekende delen tot uiting komen. Volgens Stapert (1976) kunnen dit soort patina's ontstaan door polijsten in een zandmatrix door bodembewegingen en hij noemt dit glanspatina (blz. 12 rechterkolom). Mocht u de foto's weggegooid hebben dan kunt u ze nog eens nakijken in de APAN/ EXTERNEN. Zelfs was het mogelijk uit de breedte van de krassen de korrelgrootte te bepalen van de zandkorrels die dit hebben veroorzaakt. Deze berekende korrelgrootteverdeling van zowel Hoogersmilde, Hijken en Eemster ligt tussen die van het dekzand en keizand in. Hiermee is bewezen dat de krassen zijn veroorzaakt door de laag waarin ze zijn aangetroffen, zoals Van der Waals en Waterbolk beschrijven. Ook u kunt dit controleren in Palaeohistoria 15.

Tevens bleek uit het profiel, beschreven in Palaeohistoria 15, dat er meerdere vorstscheuren in dit gedeelte van het profiel zijn aangetroffen. Hieruit moge blijken dat er zware bodembewegingen hebben plaatsgevonden, zodat het niet verwonderlijk is dat er krassen op de werktuigen zijn aangetroffen. De krassen op de werktuigen hebben een lengte van rond de 6 à 7 mm. Bij vorstverschijnselen in bodems worden voorwerpen bij iedere vries- en dooiperiode rond de 6 à 8 mm verplaatst (Washburn, 1973), dus u kunt begrijpen hoe deze krassen tot stand zijn gekomen. Bij elke vorstperiode schuren de oppervlakken van de werktuigen zo'n 6 à 8 mm over het bevroren zand, omdat water bij het bevroren uitzet. Ook Van der Waals en Waterbolk beschrijven de krassen als *“miniature scratches”* (blz. 67) en schrijven ze ook toe aan cryoturbatie.

Roebroeks et al. (2005) schrijven dat deze afgesleten ribben niet worden aangetroffen op de natuurlijke vuurstenen. De natuurlijke vuurstenen die Roebroeks et al. bedoelen, hebben een hoge glans, zoals ook Stapert beschrijft. Deze hoogglans of windlak was reeds aanwezig voordat de stenen geslagen werden tot werktuigen, omdat men op de werktuigen onbewerkte hoogglansvlakken aantreft. Over het ontstaan van deze hoogglans straks meer. Deze hoogglans stenen hadden dus reeds afgeronde ribben voordat de cryoturbatie periode aan brak (koudste periode van de Weichsel). Deze hoogglans en dus ook hun afgeronde ribben zijn ontstaan aan het eind van de Saale. Stapert beschrijft uitvoerig dat deze

HOOGERSMILDE convexe schaaf (verkleind).

natuurlijke hoogglansstenen afgeronde ribben hebben. Deze afgeronde ribben hoeven dus bij het bevroren van de bodem niet verder afgerond te worden omdat ze reeds afgerond waren, vergelijkbaar met de afronding van de werktuigen uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster.

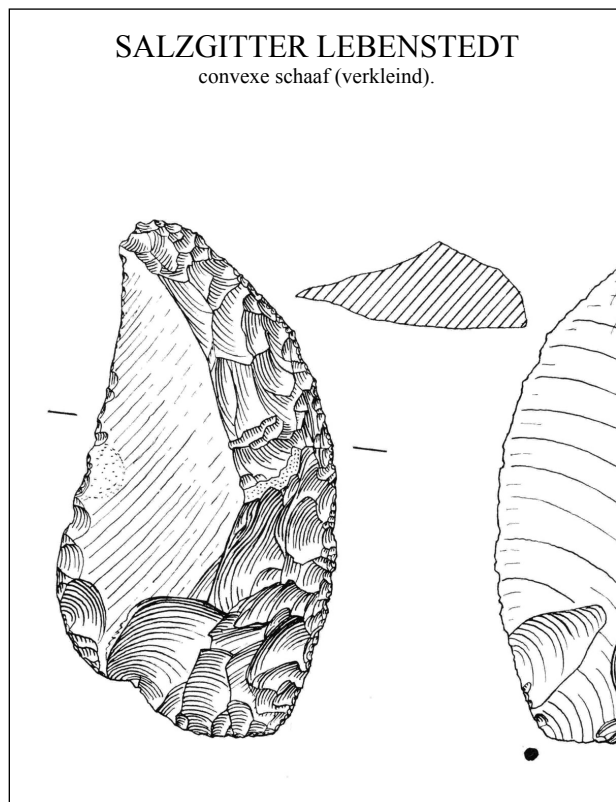
Het is in dit verband ook verhelderend om Stapert's 3e stelling van zijn proefschrift te lezen: "*De geslepen ribben op de namaak-artefacten in de collecties 'Hijken' en 'Hoogersmilde' zouden volgens Kars et al. (1989) 'in veel mindere mate' ook op natuurlijke vuursteen-zwerfstenen uit het keizand voorkomen. Deze verbazingwekkende bewering dient met spoed wetenschappelijk onderbouwd te worden*".

Hieruit blijkt dat Kars wel degelijk afschuring op natuurlijke vuursteen ribben heeft waargenomen, alleen in veel mindere mate. Zou dit komen omdat ze reeds afgerond waren? Kregen de schurende zandkorrels geen grip op zo'n glad oppervlak? Waarom wordt deze constatering van Kars niet vermeld in het rapport Roebroeks et al. en schrijft u er ook niets over? Dit zijn toch constateringen. Daar dit niet vermeld staat en ik wel de stelling van Stapert kende, ben ik het zelf gaan bekijken onder de microscoop. Het bleek dat deze krassen in veel mindere mate op hoogglans oppervlakken voorkomen zowel op de ribben als op verhoogde delen van het vuursteen oppervlak. Ook hiervan heb ik u allen foto's gemailld; van een vers hoogglans oppervlak en één met deze fijne krassen. Heb ik dit ook voor niks gedaan?

Maar ook de afgesleten ribben, die u slijpsporen noemt, zijn niet op de wijze ontstaan zoals u beschrijft. Op het oppervlak van deze afgesleten ribben zijn zandkorrelkrassen aangetroffen zoals ik u, Roebroeks, Niekus, Kars en Rensink heb gemailld met uitvergroete foto's tot 250x van zo'n rib. Deze inspanning van mijn kant heeft dus geen enkel effect gehad, ook al roept u ons nu op om uw 'onafhankelijke argumenten' te gaan weerleggen, omdat wetenschap zo werkt. Dat wetenschap zo werkt, dat begrijp ik. Maar dat u de al weerlegde argumenten in uw betoog weer opnieuw als 'onafhankelijke argumenten' gebruikt, begrijp ik niet, want zo behoort de wetenschap

SALZGITTER LEBENSTEDT

convexe schaaf (verkleind).

nou juist niet te werken. U moet dan weer deze bewijzen weerleggen en niet schrijven alsof u hiervan niet op de hoogte was. Dit alles staat uitvoerig beschreven in de verschillende APAN/ EXTERNEN en ik heb de foto's met verklaringen aan u allen gemailld. U hebt dus alles in uw bezit.

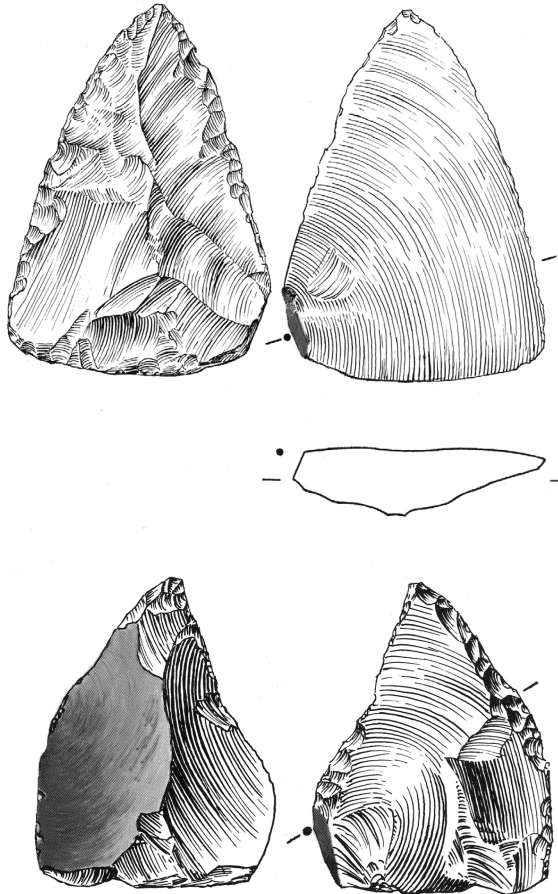
Het is blijkbaar voor u moeilijk de waarheid, zoals die beschreven staat in Palaeohistoria 15, te accepteren. Is dit misschien ook de verklaring waarom men systematisch weigert om op de vindplaats Eemster te graven naar werktuigen die ongestoord in de grond liggen, waaraan men kan constateren wat voor patina op de werktuigen aanwezig is? Men kan dan deze patina vergelijken met de oppervlakteverschijnselen van de werktuigen uit Hoogersmilde. Als dit nu eens zou gebeuren, dan komt de waarheid aan het licht en zal het vak weer opbloeien.

De werkhypothese van Stapert, die aan de hand van zeven sterk gepatineerde losse vondsten (windlakwerktuigen) op het Drents keileemplateau is gemaakt, en die nog steeds wordt toegepast op nieuwe vondsten, ligt wel aan flarden. Snapt u nu waarom er volgens u geen nieuwe vindplaatsen bekend zijn? Wij hebben er meerdere beschreven, maar vanwege het feit dat ook deze geen windlak hebben worden ze door Stapert in het Neolithicum geplaatst. Zie Archeologie 11/12 blz 91.

Het is onvoorstelbaar dat men deze werkhypothese überhaupt heeft bedacht. Van alle 7 windlakwerktuigen die hiervoor gediend hebben, wist men destijds niet eens de exacte vindplaats. Bij een aantal staat alleen het dorp als vindplaats vermeldt, laat staan dat men de vondstlaag weet. Men beredeneert aan de hand van de patina dat ze gevonden moeten zijn op de Saale keileem en daar de meeste van deze werktuigen vuistbijlen zijn, mogen we aannemen dat ze ouder zullen zijn dan 40.000 jaar, omdat de makers van deze vuistbijlen, o.a de Neandertalers, zo'n 40.000 jaar geleden verdwenen zijn. Deze zeven losse vondsten zonder één in situ, die een windlakpatina hebben, zijn vergeleken met meerdere in situ vondsten uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster, die zogenaamd volgens Stapert geen patina hebben, maar het wel hebben

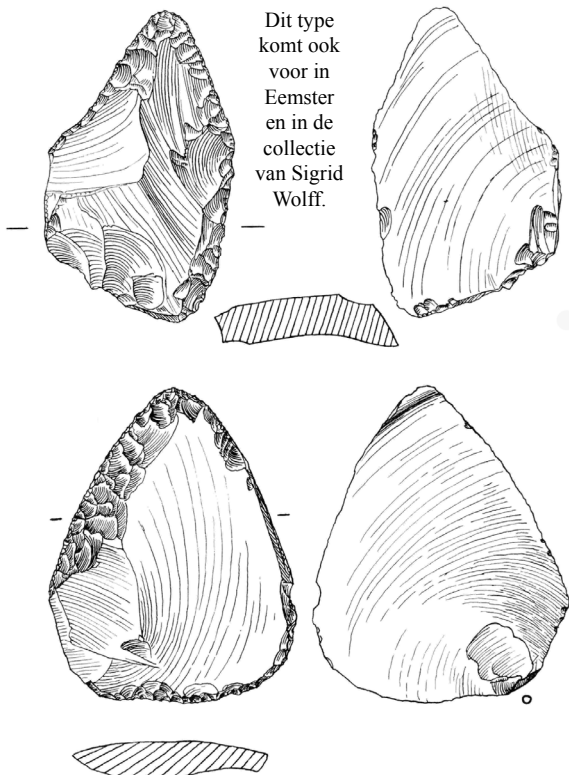

HOOGERSMILDE spitsschaven (verkleind).

SALZGITTER LEBENSTEDT

spitsschaven (verkleind).

Meer over spitsschaven zie het artikel 'Uit de collectie van Sigrid Wolff' in deze EXTERN blz. 41, maar ook op www.apanarchoe.nl

volgens Staperts criterium (1976) op blz 12 rechts boven. Uit deze vergelijking heeft men Hoogersmilde, Hijken en Eemster vals verklaard.

Wat zegt u nu in uw artikel van pseudo-artefacten en over zulk soort losse vondsten: "Zonder nadere context, als 'losse vondst' is dergelijk materiaal echter niet dateerbaar, moeilijk interpreteerbaar en archeologisch dus praktisch onbruikbaar".

Het is heel merkwaardig dat u niet door hebt dat voor deze zeven windlakwerktuigen, die als vergelijkingsmateriaal voor Hoogersmilde, Hijken en Eemster zijn gebruikt, hetzelfde geldt, het zijn immers ook losse vondsten zonder nadere context. Voor dergelijk materiaal geldt dus ook dat het niet dateerbaar is, moeilijk interpreteerbaar is en archeologisch dus praktisch onbruikbaar is. Met uw uitleg over de waarde van dergelijke vondsten is de werkwijze van de vakarcheoloog in deze moeilijk te begrijpen. Deze losse vondsten die volgens u niet dateerbaar, moeilijk interpreteerbaar en archeologisch dus praktisch onbruikbaar zijn, hebben echter wel als ijk-materiaal gediend om Hoogersmilde, Hijken en Eemster vals te verklaren. Begrijpt u nu waarom de APAN blijft hameren op een opgraving in Eemster. Begrijpt u nu ook waarom men in Eemster niet wil graven, want dan komen dit soort zaken boven tafel, men laat de waarheid onder tafel of liever in de grond zitten. Zelfs de werkelijk bestaande midden paleolithische cultuurfase 'het Smildien' voorkomend op het Drents keilemplateau is er aan opgeofferd. In het kielzog daarvan zijn andere in situ culturen, o.a. Schuilenburg (officieel Oostermeer) uit het Eemien tot incerto facto's verklaard.

Dus de titel van K. Geertsma's betoog in Archeobrief 2006 nr 1: 'De zaak Vermaning en het einde van een vakgebied' lijkt helemaal niet zo slecht gekozen. En van Geertsma kent u vast ook wel het artikel: 'Het Oog van Ravenswoud, secundaire vorstinwerking en hoe een professor onverwacht voor inspiratie zorgde' in APAN/EXTERN 6. In Leiden op 28 sept. 1996 determineerde u 'fris' materiaal uit het noorden als niet midden paleolithisch, omdat er geen 'secundaire vorstinwerking' in de vorm van vorstscheuren in aanwezig zou zijn. Dit zou volgens u wel zo moeten zijn om die ouderdom er aan te kunnen geven, omdat alle bekende midden paleolithen dit ook hadden. Wat bleek nu uit een onderzoek van Geertsma in de literatuur naar dit materiaal? Geen van deze stukken had 'secundaire vorstinwerkingen' van welke aard dan ook. U was die professor die voor inspiratie had gezorgd.

Dan schrijft u dat we genoeg referentiekaders in het buitenland hebben van goed opgegraven sites. Slaan we de publicaties hierover op, dan komen we weer direct in de problemen. Neem bijvoorbeeld Salzgitter-Lebenstedt met zijn dikke vuistbijlen, met vele werktuigen zonder patina en een matige glanspatina. Ook de vondsten van Lüchow Dannenberg en Königsau hebben nauwelijks patina. Al deze vindplaatsen zijn gevonden op de Saale keileem zonder dat daarna de Weichsel keileem erover heen is afgezet, dus volkomen vergelijkbaar met Drenthe. De werktuigen van de vindplaats Lüchow Dannenberg hebben zelfs zó weinig patina dat gebruikssporenonderzoek mogelijk was. Zij zijn aangetroffen in vergelijkbare geologische context en zelfs zijn de vondsten van Lüchow Dannenberg verspoeld geraakt zoals u, prof. dr. Louwe Kooijmans, het graag ziet, dus over meer dan '2 m²' verplaatst maar toch vers gebleven.

Waarom schrijft u dan in uw reactie dat er geen andere vondsten bekend zijn? U behoort beter te weten. Salzgitter-Lebenstedt was al gevonden voordat Hoogersmilde ontdekt werd. Waarom heeft Stapert dan toch

die theorie kunnen ontwikkelen? Volgens de benadering van Popper zijn alle zwanen wit totdat er een zwarte is gevonden. Deze zwarte zwaan was reeds gevonden in de vorm van Salzgitter-Lebenstedt. Dus de theorie was al verworpen voordat ze ontwikkeld was. Met andere woorden: deze had nooit opgeschreven mogen worden, laat staan in een rechtszaak gebruikt mogen worden.

Het 'onafhankelijke argument' dat 'het materiaal van Hoogersmilde technisch buitengewoon onbeholpen is gemaakt en ook qua samenstelling (aandeel vuistbijlen bijvoorbeeld) curieus is' weerlegd

Bij uw onafhankelijke argument 'technisch buitengewoon onbeholpen' lijkt het alsof u weinig kennis draagt van de middenpaleolithische literatuur hierover. Dit is natuurlijk niet zo. Het lijkt alleen zo. Een belangrijk onderdeel binnen de literatuur betreft de doorsneden van vuistbijlen. Of is uw kennis toch zó beperkt, want het lijkt alsof u ook de doorsnede niet kent van de vuistbijl van Wijnjeterp, één van de pronkstukken met windlak van Stapert. U kent deze wel degelijk. Er is veel over geschreven en de bijl is vaak afgebeeld. De publicatie van Salzgitter-Lebenstedt en ook de publicatie van mevr. Tyldesley betreffende de vindplaats van Wolvercote-channel en zelfs de publicatie van Bihorel van de Franse specialist Bordes betreffende dikke vuistbijlen kent u niet? Natuurlijk kent u ze, als u over dit onderwerp wilt meepraten.

Prof. dr. Louwe Kooijmans, eigenlijk vind ik het beschamend dat u als wetenschapper dit argument durft aan te dragen. Door mevr. Tyldesley wordt het maken van deze dikke vuistbijlen zelfs als een techniek beschreven en zij noemt het "typical plano-convex Wolvercote bifaces". Deze techniek van slaan van de 'typical plano-convex Wolvercote bifaces' komt precies overeen met de bewerking van de vuistbijlen van Hoogersmilde. Waarom haalt u dit niet aan?

Het verhaal van de dunne en dikke vuistbijlen is al jaren geleden door de amateurs weerlegd, ja zelfs voor de rechtbank, en u haalt dit nu weer van stal gelet op de illustratie bij uw repliek in Archeobrief 2006 nr 2. Ik spreek u alleen aan op uw wetenschappelijke kwaliteiten, maar die komen helaas op dit punt niet tot uiting. Uit al deze publicaties blijkt dat uw argument betreffende de doorsnede geen hout snijdt. Trouwens, waarom laat u niet de dunste vuistbijl uit Hoogersmilde zien (pl XVII no 45 dikte 3 cm)? Deze is even dik, of dun, als het exemplaar van Anderen (dikte 3cm) dat u afbeeldt.

Uw onafhankelijk argument 'samenstelling' weerlegd

U schreef naar aanleiding van Binford en Binford eens een artikel met de titel: 'Nieuwe bezems door oud vuil', waarin u de benadering van de New Archaeology behandelde. Uit de vondstbeschrijving van de werktuigen van Hoogersmilde in Palaeohistoria 15 blijkt dat er zeer weinig afslagen zijn gevonden. De vondstgroep bestaat praktisch alleen uit werktuigen. Zou het misschien mogelijk kunnen zijn volgens de visie van Binford en Binford van de New Archaeology, dat hier een bepaald soort activiteit heeft plaatsgevonden en dat die zich afgespeeld heeft op een zeer klein oppervlak?

Weerspiegelen de vindplaatsen A en B van Hoogersmilde, zo vlak naast elkaar, misschien valkuilen waar men beesten heeft geslacht en de snijwerktuigen, de vuistbijlen, in de valkuilen heeft weggegooid na het werk? Vandaar een klein oppervlak? Vandaar veel snijwerktuigen (vuistbijlen) maar ook veel schavers (huidbewerking)?

Uit de beschrijving van Clark blijkt dat deze cultuur in Noord-Afrika en het Midden-Oosten vele vormen van vuistbijlen kende en nog wel dikke ook, gelijkend op die van Hoogersmilde. Bar Yosef beschrijft voor het Mid-

den-Oosten zelfs dat deze dikke vuistbijlen een dikte/breedteverhouding hebben die ligt rond de 0.5. Dit getal 0.5 laat zien dat er per vindplaats vele dikke vuistbijlen voorkomen. De cultuur bestaat reeds in de Saale in Noord-Afrika en wordt in het Eemien in de Nijldelta in Egypte terug gevonden.

Ze gaat tegen het einde van het Eemien naar Israël en daarna zien wij ze rond de Noordzee verschijnen in het begin van de Weichsel. Vandaar dat de werktuigen zijn aangetroffen in die bodemvorming die doorging tot in het begin van de Weichsel ijstijd, omdat er op onze breedte toen nog bomen konden groeien en de bodemvorming nog steeds plaatsvond.

Al deze vindplaatsen in het Midden-Oosten heeft Bar Yosef (1975) opgemeten en uitgezet in een grafiek. Hij heeft de dikte/breedteverhouding uitgezet tegen de lengte. Het fascinerende is dat de vuistbijlen als ze jonger zijn ook korter zijn, maar de verhouding blijft rond de 0.5 liggen. Die van Hoogersmilde vallen precies qua lengte (± 10 cm) in de jongste periode (overgang Eemien/Weichsel) van het Midden-Oosten en ook zij hebben een dikte/breedteverhouding die rond de 0.5 ligt. Hieruit mogen we concluderen dat de samenstelling en de techniek goed overeenkomen met wat te vinden is in de literatuur.

Uw argument betreffende de samenstelling is hiermee ook weerlegd. Hoe durft U de argeloze lezer voor te spiegel dat de samenstelling onbeholpen is terwijl we een overeenkomstige cultuur op meerdere plaatsen beschreven in de literatuur tegenkomen.

Het onafhankelijk argument dat 'het windlakverhaal een zijterrein' en 'hier niet relevant' zou zijn, weerlegd

In de eerste alinea van uw repliek spreekt u over het betoog van de APAN, dat daarin "een weinig ter zake doend stukje over de vorming van de zogenaamde windlak" staat. In de tweede alinea schrijft u: "Het 'windlakverhaal is een zijterrein en is hier niet relevant'".

Werkelijk, mijn haren rijzen me te berge, dat u dit als wetenschapper durft te schrijven. Deze windlakpatina is immers nog steeds het belangrijkste criterium in het vergelijkingsmateriaal van een zevental 'echte' werktuigen t.o.v. de 'valse' werktuigen uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster die deze patina niet hadden. Al deze zeven losse vondsten waren geïsoleerde oppervlaktevondsten. Van sommige is niet eens bekend waar ze precies gevonden zijn. Stapert deelt ze daarom in binnen een 'aparte categorie'. U omschrijft ze als werktuigen zonder nadere context 'losse vondst', niet dateerbaar, moeilijk interpreteerbaar en archeologisch dus praktisch onbruikbaar. Dit zijn uw eigen woorden, letterlijk overgenomen. En deze zeven losse werktuigen die zonder nadere context als 'losse vondst' te boek staan, niet dateerbaar, moeilijk interpreteerbaar en archeologisch dus praktisch onbruikbaar zijn, werden als materiaal gebruikt om de in situ vondsten van Hoogersmilde, Hijken en Eemster mee te vergelijken. De conclusie werd: omdat de zeven losse vondsten windlak hebben, moeten alle werktuigen uit Hoogersmilde, Hijken en Eemster ook windlak hebben en omdat ze dit niet hebben zijn ze vals.

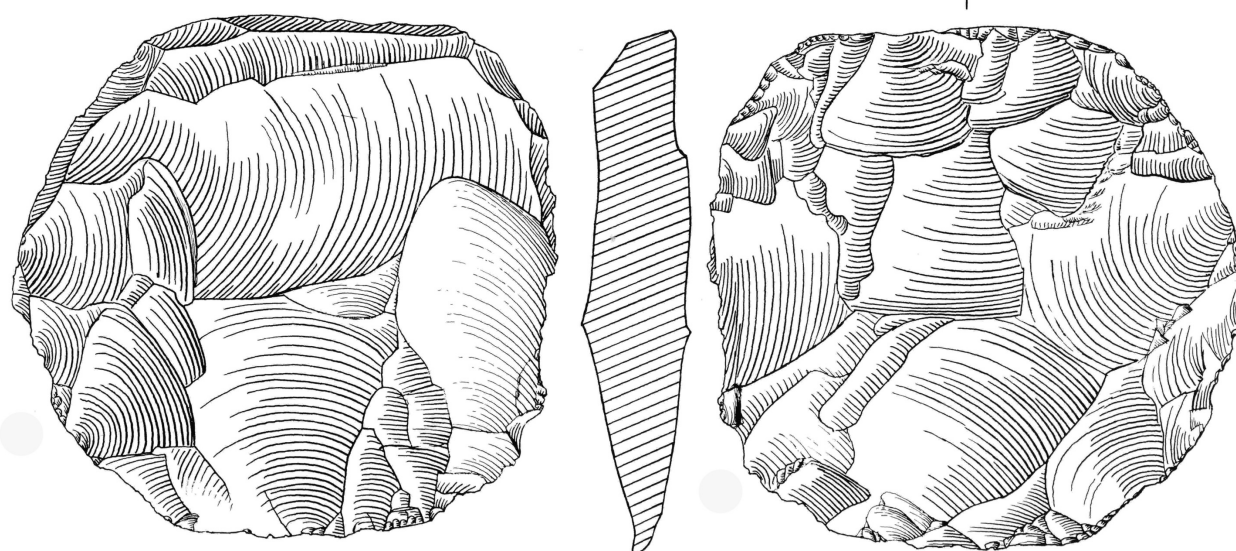
De redenering was als volgt (Stapert, 1979): Windlak is ontstaan doordat het oppervlak wordt gepolijst door zand en of stof dat door de wind wordt getransporteerd. Dit polijsten is ontstaan tijdens het afzetten van de dekzanden. Deze zijn zo'n 30.000 jaar geleden afgezet. De vuistbijlen zijn ongeveer 40.000 jaar geleden voor het laatst geproduceerd en hadden daarom deze hoge windlakglans moeten hebben gekregen,

Maar wat gebeurt er nu werkelijk met zand en of stof dat verplaatst wordt door de wind. Glazen flessen die aan het strand liggen en die door wind beladen met zand en of

HOOGERSMILDE discoïde, ook wel kern genoemd. Discoïdes zijn typerend voor het Smildien (1:1).

SALZGITTER LEBENSTEDT discoïde, ook wel kern genoemd (1:1).

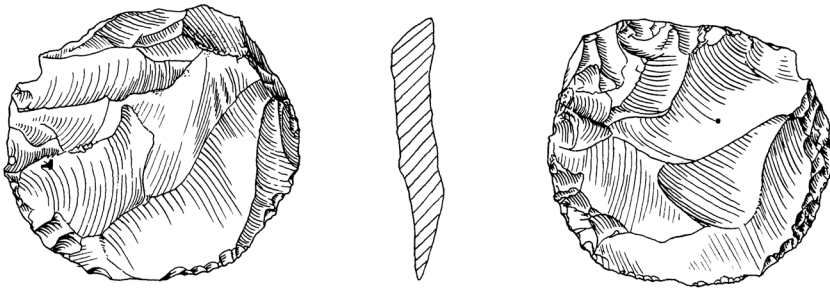

stof zijn gezandstraald worden dof, of mat. Een steen met windlak (hoogglans steen) op het strand opgehangen aan een paal werd na meerdere weken al dof. Door zandstralen verschijnen zowel in glas als in het oppervlak van de windlaksteen stervormige putjes. Dit zijn niet de putjes met gladde wanden en een gladde ronde bodem in de windlakoppervlakken, die Stapert omschrijft als zijnde ontstaan door dit proces. Hieruit mag blijken dat het windlakoppervlak een andere ontstaanswijze heeft dan Stapert beschrijft en als criterium voor het vals verklaren heeft gebruikt.

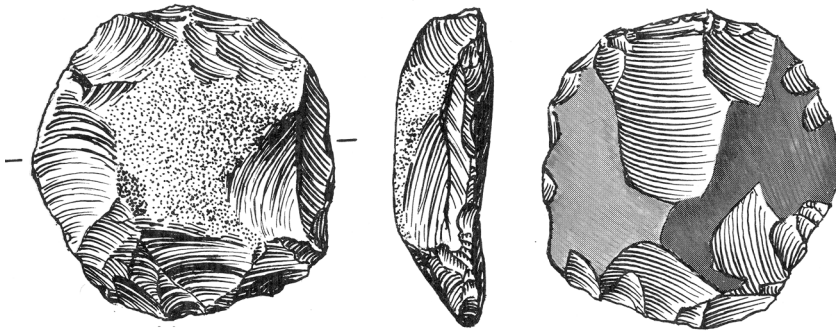
Het blijkt een herafzetting van silicium te zijn aan het oppervlak dat in een heel andere periode heeft plaatsgevonden. Dit afzetten van silicium is gebeurd aan het eind van de Saale ijstijd bij het wegsmelten van het ijs, want toen had het smeltwater een Ph van rond de 8 vanwege de vele kalk die in de keileem aanwezig was, waardoor silicium goed kon oplossen en boven een concentratie van 120 ppm kon komen. Als de silicium concentratie boven de 120 ppm uitkomt, slaat het als een gel neer.

Dit heet opaliseren. Meerdere voorbeelden van neergeslagen silicium heb ik gevonden in de vorm van een druiventrosstructuur met deze windlakglans. De eerste glasheldere waterige neerslag heet hyaliet en wordt door wateronttrekking omgezet tot chalcedoon (zie Ryckart). Zowel hyaliet als chalcedoon hebben bij het afzetten een druiventrosstructuur. Dit neerslaan moet dan wel bestaan uit zuiver silicium. Boon heeft in zijn rapport voor de rechtbank met een Edax op de elektronenmicroscopie ook vastgesteld, dat dit windlak oppervlak ook werkelijk uit zuiver silicium bestaat en als het windlakoppervlak wordt verwijderd dan vindt hij allerlei bijmengingen van mineralen in het oppervlak van het vuursteen, waaruit we mogen concluderen dat het vuursteen een andere ontstaanswijze heeft dan het windlakoppervlak.

Waarom is dit windlakverhaal volgens u een weinig ter zake doend stukje en de vorming van de zogenaamde windlak voor u een zijterrein en hier niet relevant? U presenteert uw 'onafhankelijk argumenten'. Vervolgens schrijft u dat dit soort vondsten niet meer zijn

SALZGITTER LEBENSTEDT kleine discoïde, ook wel kerntje genoemd (1:1).

HOOGERSMILDE kleine discoïde, ook wel kerntje genoemd (1:1).

“Niekus en Stapert zetten alle argumenten op een rij: geen verouderingsverschijnselen zoals (kleur of glans)patina, vorstspijting, drukkegeltjes, krassen ...”

In hun artikel komt het begrip ‘glanspatina’ helemaal niet voor, maar wél ‘windlak’ als belangrijkste criterium voor valsheid. Waarom verwisselt u deze beide begrippen met elkaar? Glanspatina is helemaal geen criterium voor een middenpaleolith bij Stapert en Niekus. Het is zelfs het tegenovergestelde. Als een werktuig een glanspatina heeft, is het voor Niekus en Stapert automatisch geen middenpaleolith. Moet de term ‘windlak’ langzaam gaan verdwijnen als criterium uit de verschillende beschrijvingen en veranderd worden in ‘glanspatina’? Wij delen u alvast mede dat wij hier heel goed op zullen letten in de toekomst.

Het onderwerp pseudo-artefacten

U beschrijft in het artikel de oude visie over pseudo-artefacten. Dat is de visie waarbij het moeilijk aan de bewerking te zien is of het een middenpaleolith is of dat de bewerking door de natuur is veroorzaakt. De zaken die Geertsma aankaart zijn van een andere

orde. De werktuigtypen, die als ‘incerto facto’ (onzeker hoe ontstaan) worden betiteld, zijn in situ middenpaleolithische werktuigen met een ‘glanspatina’ en gevonden op het Drents keileemplateau, zoals op de vindplaats Schuilenburg, waar Kars in 1988 een opgraving heeft gehouden.

Hier introduceerde Stapert de term ‘incerto facto’. Hij omschreef er o.a. de prachtige spitschavers mee die daar gevonden waren. Hij kon deze overduidelijke artefacten toch niet als pseudo-artefacten bestempelen, want dan zou hij wel een figuur geslagen hebben wanneer later andere onderzoekers ze te zien zouden krijgen, daarom bedacht hij de nieuwe term waarmee hij volgens eigen zeggen ‘de beperktheid van zijn kennis’ aangaf. Het werkt nu als een filter. Begrijpt u nu dat dit filteren er de oorzaak van is dat er zogenaamd officieel nog steeds geen nieuwe vondsten na Hoogersmilde, Hijken en Eemster zijn gedaan door de amateurs.

Geloof en wetenschap en het verdrag van Malta

En dan nog het volgende: wat moeten wij nu met uw opmerking dat wij geloven in Vermaning en willens en wetens doof zijn voor de werkwijze van de vakarcheoloog en dat het bestuur van de APAN een sfeer van wantrouwen cultiveert en een controverse tussen ‘beroeps’ en ‘amateurs’ in stand houdt die niet meer van deze tijd is? Aan de hand van de boven beschreven bewijzen kunnen wij dit beter omdraaien en dan ontstaat er de volgende zin: *“De vakarcheologen geloven in de theorie van Stapert en uit solidariteit met deze collega zijn ze willens en wetens doof voor de werkwijze van de amateurs. De vakarcheologen cultiveren een sfeer van wantrouwen tussen de ‘beroeps’ en de ‘amateurs’, doordat zij weigeren te graven in Eemster houden zij de controverse in stand. Dit is niet meer van deze tijd in het licht van het Verdrag van Malta”.*

gedaan na Vermaning. Dan volgt: *“Voor Eemster kunt u dit nalezen in het artikel van Roebroeks, Niekus, Kars en Rensink in de Nieuwe Drentse Volksalmanak 2004. Dat is ook de reden dat in Nederland in de Prehistorie er maar een enkele zin (op p. 81) aan vuil wordt gemaakt. Zolang de APAN deze argumenten niet weerlegt blijven ze over-eind. Zo zit wetenschap nu eenmaal in elkaar”.*

Dan denk je: dit is het einde van het betoog, dit is dan de reactie van prof. dr. Louwe Kooijmans. Maar nee, er volgt nog even een zin: *“Het hele windlakverhaal is een zijterrein en hier niet relevant”.* Waarom wordt ons dat meegedeeld? Waarom het niet relevant is wordt niet uitgelegd. Deze zin hangt zo in de lucht en is niet opgeschreven in een bepaalde context waarin iets uitgelegd wordt. Het wordt alleen maar even meegedeeld, zodat het bij de argeloze lezer toch blijft hangen. Ach, verder niet belangrijk.

Dat windlak een heel ander ontstaanswijze heeft, moet bij u wel heel hard zijn aangekomen. Hiermee is de hele hypothese van Stapert als tijdsdatering van het ontstaan van windlak gedurende de afzetting van de dekzanden na 40.000 jaar in het Pleniglaciaal van tafel geveegd. Stapert gebruikt het als criterium voor een middenpaleolith, omdat het ontstaan van windlak volgens Stapert na de productie van middenpaleolithen heeft plaatsgevonden. Wij plaatsen het ontstaan, omdat het een silicium-neerslag is, aan het eind van de Saale ijstijd, waardoor de middenpaleolithische werktuigen van daarna helemaal geen windlak hoeven te hebben. Dus wel uiterst relevant voor de discussie over de echtheid van de Drentse vondstcomplexen.

Dan de volgende vraag: waarom noemt u windlak niet als een van de ouderdomsverschijnselen in de zin:

Volgens dit verdrag behoort bij het geringste vermoeden, zelfs al zijn er geen vondsten gedaan, het zekere voor het onzekere te worden genomen en moet er gegraven worden.

Conclusie

Bovenstaande reactie is langer geworden dan mijn eventuele reactie die ik graag in Archeobrief geplaatst had gezien. Ik kon nu echter wel de ruimte nemen om al uw 'onafhankelijke argumenten' te weerleggen. U heeft gevraagd of wij dit wilden doen en u begrijpt dat wij graag hieraan gehoor hebben willen geven. Alleen verwachten wij dat u deze weerleggingen ook wetenschappelijk wilt benaderen, want u merkt op: "*Zolang de APAN deze argumenten niet weerlegt blijven ze overeind*". Bij deze zijn ze weerlegd en staan dus niet meer overeind. Het vakgebied kan er alleen maar mee gediend zijn.

Hoogachtend:

G.J. van Noort

Literatuur:

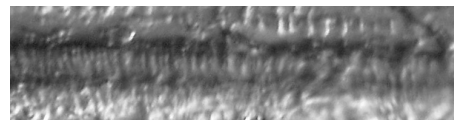
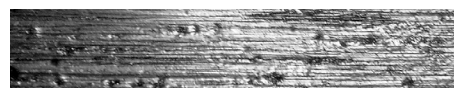
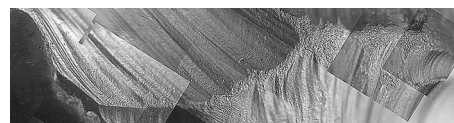
Bar-Yosef, O., 1975: Archeological Occurrences in the Middle Pleistocene of Israel. After The Australopithecines Ed Karl W. Butzer and Glynn L.L. Isaac. Mouton publishers. The Hague, Paris. **Boom, G., 1975:** Onderzoek van vuurstenen, zowel erkend authentieke artefacten en natuurlijke stukken, als stukken uit collecties afkomstig van of toegeschreven aan Tj. Vermaning. R.U.G. Groningen. **Bordes, F., 1954:** Les limons quaternaires du Bassin de la Seine. Stratigraphie et archéologie Paléolithique, Archives de l'Institut de Paléontologie Humaine, Mem. 26 Masson, Paris. **Clark, J.C., 1975:** A Comparison of the Late Acheulian Industries of Africa and the Middle East. After The Australopithecines Ed Karl W. Butzer and Glynn L.L. Isaac. Mouton publishers. The Hague, Paris. **Geertsma, K., 1996/97:** Het "Oog van Ravenswoud", "secundaire vorstinwerking" en hoe een professor onverwacht voor inspiratie zorgde. In APAN/EXTERN 6, Groningen. **Krauskopf, K.B., 1959:** The Geochemistry of silica in sedimentary environments. Spec. Publ. Soc. Econ. Paleont. Miner. Tulsa. 7, p. 4-19 **Mania, D., Toepfer, V. 1973:** Königsau, Gliederung, Ökologie und mittelpaläolithische Funde der letzten Eiszeit. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften. Berlin. Niekus, Marcel J.L.Th., **Dick Stapert, 2005:** Het Middenpaleolithicum in Noord Nederland. Archeologie 11/12. Onder redactie van Jos Deeben, Erik Drenth, Marie-France van Oorsouw, Leo Verhart. **Roebroeks, W., H. Kars, M.J.L.Th. Niekus en E.Rensink. 2004:** Eemster revisited: evaluatie van een controversieel vondstcomplex. Nieuwe Drentse Volksalmanak 121, 106-111 **Rykart, R. /1989:** Quarz-monografie: Die Eigenheiten von Bergkristall, Rauchquarz, Amethyst, und anderen Varietäten. Ott Verlag Thun. **Stapert, D. 1980:** Het middenpaleolithicum in Noord Nederland. Hoofdstuk 4 in *Voltooid Verleden Tijd?* Een hedendaagse kijk op de Prehistorie. Redactie: M. Chamalaun en H.T. Waterbolk Uitgeverij **Dr. W.Bachhuys Stiboka 1977:** Bijvoegsel bij Kaart 12 Oost Assen. Indeling twee keizand types. **Tode, A., 1982:** Der altsteinzeitliche Fundplatz Salzgitter-Lebenstadt I (Fundamenta A11/I Keulen/Wenen, 1982. **Tode, A., 1953:** "Die Untersuchung der paläolithischen Freilandstation von Salzgitter-Lebenstadt in E.U G3. p.149-149 en 192—215 Oehringen, 1953. **Tyldesley, Joyce A. 1986:** The Wolvercote Channel Handaxe Assemblage A Comparative Study. BAR British serie 153. **Veenbosch, J.S., 1954:** Het landschap van Zuid-Oostelijk Friesland en zijn ontstaan. Stichting Bodemkartering. Boor en Spade no VII. **Veil S. et al. 1994:** Ein mittelpaläolithischer Fundplatz aus der Weichsel-Kaltzeit bei Lichtenberg, Lkr Lüchow-Dannenberg. Germania, 52 halbband I Verlag Philipp von Zabern Mainz am Rhein. **Waals, van der, J.D. en H.T. Waterbolk, 1973:** The Middle Palaeolithic Finds from Hogersmilde. Palaeohistoria XV, Bussum. **Washburn, A.L., 1973:** Periglacial processes and Environments. Edward Arnold (Publishers) LTD. London. **Wee, M. W. Ter, 1966:** Toelichting bij de Geologische Kaart van Nederland 1:50.000. Blad Steenwijk Oost (160). Geologische Stichting, Afd. Geologische Dienst. Haarlem. **Wieringa, J., 1958:** Opmerkingen over het verband tussen de bodemgesteldheid en oudheidkundige verschijnselen naar aanleiding van de Nebokartering in Drente. Mededelingen van de Stichting voor Bodemkartering. Boor en Spade.

De 'mooiste die we hadden'. Een ramp.

Door Klaas Geertsma

1: De 'mooiste die we hadden' door Stapert (1:1). Machinale slijpingen omcirkeld. 2: Die slijping door Frans de Vries gefotografeerd. 3: Experimentele machinale slijping door Govert van Noort. Deze slijping is door het Gerechtelijk Laboratorium in 1976 op geen enkel middenpaleolithisch vals verklaard artefact van Vermaning aangetroffen. Het werd alleen gevonden op de zijkant van de in de prehistorie al geslepen bijl FM 1968 - 8 van het neolithisch depot van Ravenswoud. 4: Dribbelpaadje op rib A van de 'mooiste die we hadden', door Govert van Noort. Het is een zandschuring (acetaatpeel 250x). De breedte ervan komt overeen met de zandkorrelgrootte van de vindplaats. 5: Het écaillage van Wouters.

Conclusie: De mooiste die we hadden is niet met een machine geslepen en er zit een wrijvingspatina op. De bijl is authentiek en midden paleolithisch. Hij is niet 'buitengewoon onbeholpen gemaakt', maar is een fraaie 'stilistische vormkeuze'.

De 'mooiste die we hadden' was Hoogersmilde bijl 1965 - X - 48. Wat is er wetenschappelijk van geworden?: een ramp. Wat er met deze bijl is gebeurd, kan model staan voor het hele officiële Midden Paleo onderzoek.